



РЕЦЕНЗИЯ

От: Доц. д-р Блага Иванова Благоева, УНСС, факултет „Международна икономика и политика“, катедра „Политология“; научна специалност: Политология

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен **„доктор“** по *Политология* в УНСС.

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № 209/03.02.2020 г. на Зам.Ректора по НИД на УНСС.

Автор на дисертационния труд: **Теодор Симеонов Славев**

Тема на дисертационния труд: **„Упадък на социалния капитал при неолибералната политика“**

1. Информация за дисертанта

Дисертантът се е обучавал по докторска програма към *катедра „Политология“*, факултет *„Международна икономика и политика“* на УНСС по специалност *Политология* съгласно Заповед на ректора на УНСС № 1069/16.05.2012 г.

Обучението е осъществено първоначално в *редовна* форма, като за научен ръководител е определена доц. д-р Ивка Цакова Некова.

Със заповед № 460/15.03.2016 г. на зам.-ректора по НИД проф. д-р Валентин Гоев, редовната докторантура на Теодор Славев е трансформирана в задочна, субсидирана от държавата, с краен срок 10.04.2016 г.

Със заповед № 225 на 14.02.2017 г. на зам.-ректора по НИД проф. д-р Валентин Гоев задочната докторантура е прекъсната за срок от една година, т.е. считано от 1.01.2017 до 1.01.2018 г.

Със заповед № 2927/12.12.2017 г. на зам.-ректора по НИД проф. д-р Валентин Гоев за втори път е прекъснат срокът на докторантурата, за срок от 1 година, считано от 1.01.2018 до 1.01.2019 г. но с право на възстановяване след 1.01.2019 г. Въз основа на подадена молба от докторанта до ръководителя на катедрата и с решение на факултетния съвет като е определен краен срок до 10.04.2019 г.

Със заповед № 940/11.04.2019 г. на ректора на УНСС проф. д.к.н. Стати Статев, Теодор Славев – задочен докторант на обучение, субсидирано от държавата, е отчислен с право на защита на дисертационен труд до 10.02.20 г.

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита от катедра „Политология” при УНСС на 20 януари 2020 г.

Като докторант Теодор Славев е изпълнил всички изисквания, поставени в индивидуалния план за обучение: с висок успех са положени всички планирани изпити; осъществена е учебно-методическа работа; участвал е в научни форуми, в научно-изследователски и обучителни проекти; има необходимите публикации. Всички дейности са изпълнени в срок.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Дисертационният труд е в обем от 275 стандартни страници, в това число 8 страници използвана литература и 18 страници с приложения. Структурата на дисертацията е точно промислена, логично издържана и отговаря на поставените цели и задачи на изследването. Състои се от увод, три глави (с обособени параграфи и проблеми с подзаглавия) и заключение.

Представеното за защита дисертационно изследване е много актуално, както за теорията, така и за българската социална практика. То представлява първи опит в българската научна литература за цялостно и задълбочено изследване на упадъка на социалния капитал при неолиберални политики. Научното изследване на подобни проблеми от млад български анализатор несъмнено заслужава адмирации, защото изисква задълбочено познаване не само на теорията, но и на историческото развитие на социалния капитал и на политическите идеологии. Това е демонстрация на отговорност към науката, самочувствие и лична смелост. Темата на изследването е коректно формулирана в съдържателно отношение – налице е съответствие между

заглавие и съдържание на дисертационния труд, както и балансирано съчетаване на теоретични познания и умения за практически анализ.

Най-силно впечатление прави логична структура и вътрешната логика на текста: от общите теоретични въпроси, които поражда темата за социалния капитал (с акцент върху изясняване особеностите на капитализма като среда на социалния капитал и анализ на подсистемите как капитализма и как в тях се ситуира социалния капитал); през изясняване генезиса на социалния капитал и методологическите подходи при неговото дефиниране (като се предлага авторово разбиране и дефиниране на социалния капитал), през опит за обяснения на социалния капитал на основата на политическата философия (по специално либерализъм, консерватизъм и социализъм като идеологии); до „тестване“ на теориите и хипотезите на практика на България в периода на неолиберален преход (тук се откроява създадения теоретичен модел за изследване на социалния капитал в конкретна референтна група и анализа на резултатите от проведено ЕСИ).

И още нещо, което задължително трябва да се открие при рецензиране на дисертационния труд: авторът умее да пише; показва много добри компетенции за анализ, синтез и самостоятелни оценки; както и обща и специализирана култура.

Посоченото, заедно с познаването на класическите и нови теории само по себе си е предпоставка за успешен текст.

Извършена е огромна систематизаторска работа върху изследвания на чуждестранни и български автори по темата; свободно се интерпретират идеи на икономисти, политолози, философи, социолози. Коректно са направени цитиранията и позоваванията. Текстът е онагледен с фигури и схеми, които спомагат за по-добро възприемане.

Уводът е написан съобразно утвърдените изисквания: обоснована е актуалността на дисертационния проблем, както в неговите обществени, така и в неговите научни измерения; очертани са ситуационните полета на анализ в научната литература; посочени са основните теоретични и методологически проблеми, произтичащи от избраната тема; разгледана е степента на разработеност на проблема в научната литература и е фиксирана собствената „изследователска ниша“ на дисертанта. Коректно са очертани *предметът* („е упадъкът на социалния капитал в контекста на

неолибералната политика”) и конкретният *обект* („социалният капитал - като теории и тяхната емпирична проверка”) на дисертационното изследване. Определени са основната *цел* и *задачи* на изследването, както и конкретните изследователски въпроси, на които трябва да се намери решение в процеса на анализа (с. 8-10). Намирам за изключително стойностна, адекватна и амбициозна основната авторова цел – „да изследва упадъка на социалния капитал при неолиберална политика чрез конструиране на собствен **авторски модел**“. Научно коректно и логично е формулирана основната *теза* на дисертационния труд – „прилагането на неолиберални политики води до упадък на социален капитал в две негови измерения – системен социален капитал и релационен социален капитал; социалният капитал може да води до социални блага, но и до социални злини, което е резултат от негативното влияние на неолиберализма”. Доказването на тезата е обвързано с проверка на пет прецизно формулирани изследователски хипотези (с.9). Много добро впечатление прави ясното посочване на ограниченията от концептуален и методологически характер, които авторът си поставя.

Приложеният списък на използваната литература е повече от удовлетворяващ като обем и времева актуалност – 170 заглавия (от които 65 на български и 106 на английски език).

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Общото впечатление от рецензирания труд е, че авторът демонстрира широка информационна култура и добра теоретична подготовка, прави собствени и мотивирани оценки на разглежданите проблеми. Изследването се характеризира с убедително и нагледно защитени позиции и изводи, както по отношение на анализиранияте теории, така и по отношение на практическите насоки и прогнози. Особено позитивно впечатление прави фактът, че всеки параграф и глава завършват с обобщения и изводи. Това от една страна откроява авторската гледна точка, а от друга – осигурява плавен и логичен преход към следващите части на изложението.

Решаващо условие за успеха на дисертационното изследване на Т. Славев е умелото прилагане на комплекс от методи и подходи, които не само се познават, но и се използват адекватно от автора: критически, системен, аксиологически, структуралистки, мрежови и логически.

Първа глава, логично е посветена на теоретико-методологични въпроси, свързани със социалния капитал. Авторът изхожда от разбирането, че най-подходяща рамка за изследване на социалния капитал е капиталистическата система с нейните три подсистеми – икономическа, политическа и социокултурна. Посоченото разбиране е защитено чрез открояване на водещите принципи на капитализма: в икономиката - натрупването на печалба на пазара; в политиката - дефинирането и защитата на публичния интерес; а в социокултурната подсистема – безконфликтния трансфер и обновяване на ценности и институции. Подобно разбиране за елементите на капиталистическата система (споделяно от редица изследователи) очертава авторския теоретичен модел за социалния капитал. Моделът се основава на основни черти на капитализма, които кореспондират със социалния капитал и на дебата „държава-пазар“, „публично-частно“.

Разгледана е компетентно и детайлно теорията за социалния капитал – история, интердисциплинарност на генезиса, чрез диференциране на специфичните подходи на обществените науки към него: икономически, социологически, политологичен, политикономически, географски, здравен, културен, антропологичен, психологически и др. Дисертационното изследване е фокусира върху икономическия, социологическия и политологичния подход. Критично са анализирани подходите на водещи по темата икономисти, социолози и политолози – чуждестранни и български. Обособени са и графично са изразени равнищата за изследване на социалния капитал – макро, микро, структурно и когнитивно - според Бейн и Хикс. На тази основа авторът разглежда три основни аспекта на социалния капитал: 1) връзките, които един актьор поддържа с други актьори, както и основанията за създаване и поддържане на тези връзки; 2) структурата на отношенията между актьорите в дадена общност; 3) характеристиките на връзките и отношенията между вътрешни и външни връзки в обществената структура. Изхождайки от трите елемента при дефинирането на социалния капитал са разграничени и три основни вида – спояващ, съединяващ и свързващ.

В резултат на направения теоретичен и критичен преглед на различни определения на социалния капитал, авторът на дисертационното изследване предлага своя работна дефиниция, която в последствие е верифицирана в авторски

концептуален модел за изследване на социалния капитал. Моделът сполучливо инкорпорира различни аспекти (структурно-функционални и когнитивни), разгледани на две нива – релационно и системно (в зависимост от вида благо - индивидуално или колективно). Моделът е подробно обяснен и защитен, а неговата надеждност е апробирана в емпирично изследване (трета глава).

Във **втора глава** на дисертационното изследване (която е и мой своеобразен фаворит) се разглежда социалния капитал посредством прилагане на авторския теоретичен модел, построен на базата на политическата философия. Този подход според мен е голямото „попадение“ на Т. Славев. На основата на политическите философии на либерализма и консерватизма и на идеологията на социализма се обяснява социалния капитал (разбиран като доверие и кохезия). В същото време са отчетени и ценностно-нормативното и структурното измерение на социалния капитал. Във втора глава е и ключовият момент за обосноваването на докторската теза – неолиберализма (като теория и практика) и неговите политики влияят негативно на обществените отношения и „форсират упадък на социален капитал“. Посочената теза се доказва чрез ценностните регулации при посочените идеологии и чрез схващането за мястото и ролята на държавата като институция. През тази призма е подложен на анализ и неолиберализма за да се направи същественият извод на изследването, че „неолиберализмът нанася сериозни удари върху демократичната политическа система....., която се основава на два ценностни стълба – свобода и равенство. Неолибералната хегемония води до дълбочинни промени на различни нива – индивидуално, национално, международно“. Така се доказва, че „упадъкът на социален капитал при неолиберална политика“ се осъществява чрез структурните, функционалните и ценностни промени, резултат от „неолибералната идеологическа доминация“. Авторът обосновава допускането, че „общности, които функционират на идеологическа база (имат споделени, общи ценности) притежават структурни и нормативни предпоставки да развиват качествен социален капитал като колективно благо и като контрапункт на разкъсани социални връзки, социална конфликтност и растящо неравенство“.

Трета глава разглежда упадъка на социален капитал в България в годините на неолиберален преход. Тя има подчертано приложен и емпиричен характер. В нея се

дава отговор на въпроса: как неолиберализмът води до упадък на социалния капитал в България и е направен изводът, че неолибералния характер на прехода предполага двустранен резултат – „от една страна, една малка, но добре свързана група от хора успява да натрупа социален капитал, трансформирайки го в други форми на капитал, а от друга - разходите за тази печалба се прехвърлят върху цялото общество“.

Доказателствата за посочения извод се търсят в авторово емпиричното изследване, чрез което се подлага на емпирична проверка конструирания модел. За основен „респондент“ е използвано Младежкото обединение в БСП-София през 2019 г. Мотивиран е изборът на „респондента“ и са изследвани характеристиките на социалния капитал. ЕСИ се основава на създаден „индекс на социалния капитал“, съдържащ следните под-домейни: кохезия - социална мобилност; кохезия - социална вграденост; доверие - социална мобилност; доверие - социална вграденост.

Обработените и обобщени резултати доказват основните авторови хипотези за равнищата на социален капитал в идеологически общности.

Всяка една от структурните единици на изследването дава своя принос за формиране на изводите, обобщенията и теоретичните прогнози. Посочените задачи са решени изцяло продуктивно в хода на изложението, а основната докторска теза е доказана чрез последователна проверка на хипотезите. Приемам втора и особено трета глава на дисертационното изследване като много успешни в научно-приложно отношение. Направеният анализ и формулираните изводи дават основание да се заключи, че дефинираната **изследователска цел** е постигната и основните изследователски задачи са решени.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Оценявам като обективна и коректна, приложената справка за научните постижения с приносен характер, съдържащи се в дисертационния труд на Теодор Славев, чиито основни акценти са:

- Социалният капитал е разгледан в широката рамка (среда) на капитализма като система с неговите подсистеми: икономическа, политическа и социокултурна, които влияят върху процеса на неговото формиране;

- Разработен е авторски теоретичен модел за изследване на социалния капитал през примата на политическите идеологии: либерализъм, консерватизъм и социализъм. Аргументирана е ролята на неолиберализма като идеология и политика за упадък на социален капитал;
- Предложена е работна дефиниция за социален капитал, чрез която се изяснява неговата двойствена природа в България след 1989 г. - упадък на системен и възход на релационен социален капитал в българското общество;
- Конструиран и приложен е модел за емпирично социологическо изследване на равнището на социален капитал в специфична политическа общност – младежка организация на политическа партия.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Налице са 6 публикации, които надхвърлят необходимия минимум от публикации по темата на дисертацията. Всички публикации са в проблемното поле на дисертационното изследване. Написани са коректно, компетентно и отразяват конкретни аспекти на изследователската работа на докторанта. Две от публикациите са на английски език, а четири на български език.

В **автореферата** съдържанието на дисертационния труд е отразено коректно и достатъчно прецизно в структурно и съдържателно отношение.

6. Критични бележки, препоръки и въпроси

Критичните бележки от съдържателно и техническо естество към настоящото изследване бяха отправени от мен при обсъждане на дисертационния труд в катедрата. Чест прави на Т. Славев, че отговорно и с авторско самочувствие е отразил по целесъобразност направените бележки.

Мога да отправя към автора следната **препоръка**: да издаде като самостоятелна монография дисертационния си труд, защото той би бил полезен както за академичната общност, така и за широк кръг, интересуващ се от проблемите на социалния капитал.

Въпроси:

- Отражава ли се според Вас върху равнищата на социален капитал, характера на националната политическа култура на една общност и/или нейната фрагментарност?

7. Заключение

В дисертационния труд на **Теодор Симеонов Славев** се съдържат достатъчно научни и научно-приложни резултати. Съдържанието на дисертационния труд недвусмислено доказва, че докторантът притежава способности за самостоятелни научни изследвания.

Качествата на дисертационния труд ми дават основание да считам, че той напълно отговаря на изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България, Правилника за неговото прилагане и Правилника за учебната дейност на Университета за национално и световно стопанство – част трета „Доктор”. Убедено предлагам на научното жури да присъди на **Теодор Славев** научната степен „доктор“ по научната специалност „Политология” в УНСС.

15.03.2020 г., София

Подпис:

(доц.д-р Блага Благоева)